



MARIATRÄDGÅRDEN VID TACKSÄGELSEKYRKAN



Madonnalilja

Lilium candidum

Liljan är den främsta symbolen för jungfru Maria. Särskilt den vita Madonnaliljan, *Lilium candidum*, men också den orangefärgade brandliljan, *Lilium bulbiferum*.

Liljor odlades redan 2000 år f Kr på Kreta. Den kom tidigt i kristendomen att symbolisera den oskuldsfulla Maria. Den spreds, som medicinalväxt, i Europa under Romarriket och odlades tidigt i klosterträdgårdar.

Det finns mycket symbolik runt liljan, som ofta är avbildad i konst, särskilt bebådelsescenen. Den vita färgen är oskuldens färg, de gula ståndarna symboliserar skönheten i Marias själ. En liljekvist med tre blommor betecknar Marias jungfrulighet före, under, efter födelsen. Samma stängel kan också stå för treenigheten.

Den heliga Birgitta såg en vision av Maria iförd krona av sju liljor och sju ädelstenar. Liljorna symboliserade Marias främsta egenskaper: ödmjukhet, gudsfruktan, lydnad, tålmodighet, uthållighet, mildhet, och viktigast av allt barmhärtighet, för Maria troddes hjälpa alla som sökte hennes hjälp.

Liljan var kvinnomedicinens blomma och kallades barnmorskans andra hand. Man gjorde salva av den, som öppnade och mjukade upp förlossningsvägarna. Av ståndarknapparna gjordes en dryck, som ansågs skynda på förlossningar.

Maria som hjälpare var väl förankrat i folktron och gällde också boskapen. Kor kunde heta Lilja eller Liljebud, och genom det välsignades kon och skyddades mot allt ont. Man trodde att kon då borde ge mycket mjölk. Ibland uppges Maria vara både lilja och ros som i konamnet Liljeros.



Ros

Rosa

Liksom liljan har rosen ett tidigt historiskt ursprung. 2600 f Kr nämns den första gången i Ur. I den tidiga kyrkan ansågs rosen hednisk på grund av en roskult

kring Afrodite och Venus. Istället för att försöka förbjuda den togs rosen istället in i kristen symbolik, för både Kristus och Maria.

Maria avbildas ofta i en rosenträdgård med en ros i handen. Enligt den heliga Birgitta symboliserar den vilda rosens fem kronblad jungfru Marias ärbarhet, barmhärtighet, mildhet, skönhet och gudomliga glädje. De fem kronbladen har också representerat de fem bokstäverna i namnet Maria.

Marias sju fröjder har liknats vid sju rosor, som då står för: bebådelsen, Jesus födelse, de vise männens tillbedjan, Jesus uppståndelse, Jesus himmelfärd, den helige Andes utgjutande och Marias kröning.

Namnet Rosa, med namnsdag 2 juli, kallades tidigare Marie besökelse, till minne av hur Maria besökte Elisabet, Johannes Döparens mamma.

Under senare delen av medeltiden avbildades Maria som rosenkransmadonna. Då omsluts Maria av en bård av tio mindre rosor och en större. Rosenkransen är namn för både ett radband och en andaktsövning.

Rosen står också för äkta fromhet. Den vilda rosen är tystnadens symbol och avbildas ofta på biktstolar, efter en romersk tradition att hänga en ros där det pågår ett hemligt möte och där tystnadsplikten råder: samtalet sker *sub rosa*, under rosen.

I folklivsforskning berättas att kvinnor i Östergötland lagat en rosafärgad "törnblommagröt" på lördagskvällen som innehöll törnrosblad. I bondesamhället hölls förr lördagskvällen helig för Maria, så kanske koktes gröten ursprungligen till hennes ära.



Daggekåpa *Alchemilla*

Jungfru Marie kåpa, Vårfrus kåpa, Marie mantel,
Marias förkläde, Mariekrage

Daggekåpa, finns i många varianter. *Alchemilla vulgaris* som växer vilt i beteshagar och längs dikeskanter, samt många sorter som odlas som trädgårdsväxter.

Daggekåpan har flera folkliga namn som anspelar på Marias kläder. Bladen liknar en mantel och enligt tidig katolsk och ortodox tradition har jungfru Maria upptagits till himlen och där krönt till himladrottning med krona och en mantel.

Jungfru Marias mantel är en symbol för att hon är en tillflykt för alla som söker hjälp. Då kan hon kallas skyddsmantelmadonna och avbildas med en utbredd mantel under vilken människor sökt skydd.

Daggekåpan symboliserar också Marias jungfrulighet eftersom den förökar sig utan befruktning. I mitten av bladet kan man på morgonen se droppar. Det är markvatten som växten dragit upp och som på natten inte avdunstat utan bildat droppar på bladet. Växten sägs spara en droppe åt Maria för att hon ska kunna ge den till Jesus om han blir törstig.

Daggkåpan har förr i folkmedicinen använts som sammandragande och sårhälsande medel. Särskilt under medeltiden användes den för åkommor hos kvinnor; som att tvätta underlivet, inte minst för att man trodde den kunde återställa en förlorad oskuld, vid menstruationsbesvär och för att dra samman livmodern efter förlossning. Men den användes även vid sårskador, som urindrivande medel och mot epilepsi.



Akleja

Aquilegia

Vår frus handskar, duvblomma

I Västergötland förekommer de folkliga växtnamnen ackviläja, blå gemen enkel akerleya och blå klåcker

Om man ser inuti en enkel akleja kan man se något som liknar en samling duvor som dricker ur en skål. Duvan är en symbol för Anden. På målningar av Maria ses ofta duvor som omger henne. De duvliknande kronbladen sägs symbolisera Marias sju smärtor, som är Symeons profetia, flykten till Egypten, Jesus som försvinner i templet, mötet med sin son på vägen till Golgata, korsfästelsen, när Maria håller sin döde son i armarna och gravläggningen.

Handske betyder renhet eftersom man inte fick vidröra det heliga med orena händer och blomman symboliserar just Marias renhet. Enligt en legend sägs blomman ha växt upp i Marias fotspår när hon var på väg till besöket hos Elisabet, Johannes Döparens mamma. Aklejan har avbildats på flera madonnamålningar.

Fröna är mycket giftiga och innehåller blåsyra. Dekokter användes förr, trots det, som medicin mot allt från mässling till smittkoppor. Linné berättar att många barn strök med av "medicinen".



Iris

Iris

Regnbågsblomma, Fransk lilja, Svärdsilja

Iris är en av de allra äldsta trädgårdsblommorna, avbildad på egyptiska väggmålningar och på fyratusen år gamla målningar på Kreta. Den finns som över 200 vilda arter och i många trädgårdformer som skäggig iris, *iris germanica*, strandiris, *iris sibirica* och svärdsilja, *iris pseudacorus*.

Irisen blev tidigt härskarnas symbol. 500 e Kr blev den frankernas kungsemlen och senare symbol under Ludvig VII korståg.

Den symboliserar Marias ställning som himladrottning och är också hennes renhet och kyskhet. De tre kronbladen står för Marias tre dygder: visdom, trohet och självuppoftning.

Som regnbågsblomman är den ett tecken för förbundet mellan det jordiska och det himmelska, mellan Gud och människa, som slöts efter syndaflo den, när Gud satte regnbågen som ett tecken i skyn. Den symboliken kan även syfta vidare på dopet.

Irisen har sedan medeltiden använts i kristen konst. På målningar med Maria och Jesusbarnet är ofta irisen med tillsammans med ros, akleja och lilja.

I gamla apotekarträdgårdar var svärds liljan en universalväxt. Pulvriserad rot användes som mjukgörare för linne och till snus. Väl mogna, rostade frön användes som kaffe. Av iris framställde man färgämnen för textilier.

Roten av skäggig iris torkas och kallas violrot. Den användes som medicin mot skabb, för sår läkning och gavs till barn att tugga på för att de skulle få rena och vita tänder. Man hällde pulvret på brasor för att parfymera rummen och i dricksvatten för att dölja dålig smak. Extrakt av violrot används än idag i viner och likörer och i parfymindustrin.



Mariatistel

Silybum marianum

Jungfru Marie tistel

Mariatistel kan bli upp till 150 cm hög och växer vid vägkanter och skräpmark i hela Medelhavsområdet. Hos oss används Mariatistel som trädgårdsväxt.

Blomman nämns redan i början av 1600-talet. Att tisteln kopplas till Maria har med modersmjölk att göra. Marias modersmjölk är ett ofta använt motiv och en viktig symbol i medeltida litteratur. Man hade bröstmjolk som hälsofrämjande relikier och heliga män såg syner där Maria gav dem av sin bröstmjolk i droppar eller i en mjölkstråle. Man målade ofta den ammande Maria i medeltida bildkonst.

Legender kring Mariatisteln handlar om de vitstrimmiga bladen. Den heliga familjen var på flykt till Egypten undan Herodes. Maria satte sig vid några tistlar för att amma, när soldater dyker upp i fjärran. Hon rycker barnet från bröstet och gömmer sig, men några droppar faller ner på tistelns blad.



Kungsljus

Verbascum

Jungfru Marie kyrkogångsljus

Växten liknar ett brinnande ljus och därför knyts den samman med berättelsen för kyndelmässodagen när Maria och Josef bär fram Jesus i templet. Den dagen kan också kallas Marie kyrkogångsdag. Det var en dag då ljusen för året välsignades.

Kyndelmässodagen kallades på sina håll lilla jul. Den har också kallats kärringajul och barnajul. När kvinnorna skulle kyrktas efter födslar väntade man gärna till Kyndelmässodagen om det låg nära i tid.

Det har funnits seder kopplade till kyndelmässodagen eftersom den sågs som en kvinnohögtid. En handlar om att kvinnor inte fick spinna för att det skulle orsaka svåra barnsängar. Det var extra bra att tvätta kläder mellan jul och kyndelmäss, för Maria påstods ha kastat såpa i vattnet på julnatten. I Halland sa man att tvätten blev vit för att Maria hade tvättat Jesus blöjor på kyndelmäss.



Brudbröd

Filipendula vulgaris

Jungfru Marias bröd

Örten trivs på torr mark och blommar vid midsommar. Blommorna doftar mandel och honung, särskilt på kvällen.

Maria kopplas ihop med blomman som Kristi brud, en medeltida föreställning om att Kristus var brudgummen och församlingen bruden. Det fanns också en brudmystik runt Maria grundad i Höga Visan i Bibeln, som i en hymn från 1300-talet där det står: Var hälsad, du väna och kyska. Moder och väninna åt brudgummen... Var hälsad, du brud.

Men allra mest kopplas Maria ihop med blomman när det gällde bröd. Det var rötterna som liknade bröd och användes till både människor och grisar. Svinen har gett blomman roliga namn som: galtebröd, svinmandlar, svinkrasse. Rötterna maldes till mjöl och användes bland annat i gröt.

Bröd kunde välsignas och användas i ritualer mot sjukdom hos boskap och människor. Maria kopplas också samman med nattvardsbrödet, hostian. Man tänker att hon bar Kristus, som foster inom sig, och att Kristus är brödet i nattvarden. Medeltida hymner beskriver därför nattvardsbrödet som änglabrödet som burits i Marias sköte.

Det fanns föreställningar om förstenade bröd. Bröd som kvinnor bakat under söndagar och helgdagar och som Gud förvandlat till sten därför. Bevarade stenbröd finns i Husaby kyrka i Västergötland. Bröd och ost var också vanliga offergåvor från kvinnor vid kyrktagningen efter förlossningar. Namn för Mariaaltaren i kyrkans norra sida är kakaltare och ostaltare.

Brudbröd och älggräs är släkt och ganska lika. De har nog förväxlats ibland. Även älggräset har Mariakopplingar. I Västergötland har det kallats Marie sängabûs och Jomfru Marie sänghalm.



Salvia

Salvia officinalis

Salvia är en av många blommor som kopplas ihop med legender kring flykten till Egypten. Det berättas att Maria under flykten fick en känsla av att soldaterna var nära och att hon bad växterna om skydd. Den enda växt som erbjöd henne och Jesusbarnet skydd undan förföljarna var salviabusken. Som tack för detta fick salvia många goda och välgörande egenskaper.



Ringblomma

Calendula officinalis

Även till ringblomman kopplas en legend om den heliga familjens flykt till Egypten. Ringblomman sägs ha räddat Maria och Josef när de blev rånade. Pengarna i börsen som rånarna stal förvandlades till ringblommor och de riktiga pengarna återfanns gömda i Josefs kläder.

Ringblommorna blommar långt ut på hösten med stark gul och orange färg som gör att blommorna liknar små solar. En bild av jungfru Marias strålglans.

Blomman används än i dag till hudsalva för att lindra och lina irriterad hud. Blomman är ätbar och kan användas som dekoration eller i sallader.



Fingerborgsblomma

Digitalis

Vår Frus handskar

Fingerborgsblomma är en tvåårig växt där man första året ser en bladrosett. Andra året växer blommor fram längs en hög stjälk. Blommorna är som hängande klockor.

Digitus betyder finger och av det kommer troligen det svenska namnet. Växten är giftig och har använts som hjärtmedicin ända sedan medeltiden.

I Frankrike heter blomman *Gants de Notre Dame*, Vår Frus handskar och *Gants de Vierge*, Madonnans handskar. Några gamla svenska namn är biskopsmössa, klockegräs och purpurklockeblomma.



Smultron

Fragaria vesca

Jungfru Maria finns avbildad på renässansmålningar med en kjol som är överströdd med smultron. Hela växten gömmer en symbolik som knyts till Maria. Det låga växtsättet är en bild för hennes ödmjukhet. De tredelade bladen är en symbol för treenigheten; Fadern, Sonen och Anden, och de fem kronbladen för de fem bokstäverna i hennes namn. Den vita blomman är en symbol för Marias jungfrulighet. Den röda frukten en symbol för hennes moderskärlek.

Det finns legender kring Maria som de födda och ofödda barnens moder. I en tysk legend berättas hur Maria tar med sig alla döda barn på midsommarnatten för att äta smultron. Om då någon mamma redan smakat av bären får de stackars barnen stiga åt sidan.



Förgätmigej

Myosotis

Jungfruns ögon, Jungfru Marias ögon

Förgätmigej har kallats jungfru Marias ögon, runt om i Europa, trots att Marias ögon med största sannolikhet var bruna. Men Maria kopplas ihop med blå färg, som var dyrbar. Blå tyger bars av de förnäma. Därför är Marias mantel oftast blå i konsten.

Enligt traditionen ingick t ex förgätmigej i *bouquets de Notre Dame*, jungfruns buketter, som herdar plockade och la på bergskapellens Mariaaltaren.

Det finns flera tillblivelsemyter om förgätmigej. Enligt en finsk berättelse bar jungfru Maria Jesusbarnet i famnen. De var på flykt och hon hade barnet insvept i sitt förkläde. När förföljarna hann upp Maria ville de se vad hon bar på och hon svarade: Min dyrbaraste blomma. När hon öppnade förklädet hade hon famnen full av förgätmigej. Förföljarna gav sig av och Jesus barnet räddades. Enligt en annan legend från Italien berättas om hur Gud på tredje skapelsedagen gav namn åt alla buskar och örter och då Gud var klar hördes en blyg viskning: Förgät mig ej. Gud hörde blommans bön och svarade: Så må din blyga bön bli ditt namn.



Gullviva

Primula veris

Jungfru Marias nycklar, Majnycklar, Jungfru Marie nyckelknippa, Jungfrusärkar, Mariablomster

Bilden av nycklar handlar om Maria, som tillsammans med Sankte Per och Gud själv, kan låsa upp himlaporten. Det berättas att Eva hade nyckeln först, men fräntogs den när hon kördes ut ur paradiset.

Maria är också Vår Fru, som liksom alla goda husmödrar hade nycklar till gårdens alla dörrar. Marias nyckel är också kärlekens nyckel. En man på friarstråt kunde ta med sig gullvivor och be Maria om hjälp att öppna den älskades hjärta. Dessutom kunde Marias nyckel låsa upp förlossningsvägarna på en kvinna. Till sist kunde Marias nycklar även skydda korna. Många folkliga legender, hymner och böner finns kring alla dessa motiv.

Enligt en legend hade svalan tagit en knippa guldnycklar från jungfru Marias hand, men lärkan förde dem åter. Överallt växte det upp gullvivor där nycklarna legat. Gullvivan har även förknippats med göken och kallas gökbyxor/blomma samt på franska den heliga jungfruns gök, *Coucou de la Sainte Vierge*.



Tusensköna

Bellis perennis

Mariablomster

Tusensköna är en liten blomma som ofta blommar utströdd i gräsmattan. På medeltidens målningar är det en blomma som ofta förekommer i Marias och Jesusbarnets närhet, där den symboliserar oskuld.

Enligt en flamländsk legend droppade jungfru Marias tårar ned till jorden under flykten till Egypten och där tårarna föll växte tusenskönor i tusental. Enligt en annan legend satt Maria och broderade tusenskönor när Jesusbarnet kom förbi och tyckte blommorna var så vackra att han gjorde dem levande och lät dem växa upp i gräsmattan.



Viol

Viola

Violen var Venus blomma i romersk mytologi och användes flitigt under antiken. Som skett även med andra gudinneblomster ville man i kristendomen istället

helga den åt Maria. Som Mariablomma sägs violen symbolisera ödmjukhet, eftersom blomman gömmer sig bland bladen. Men kristendomens symbolspråk har inte riktigt slagit igenom med just violen. Violen har använts för att bindas i kransar och som krydda i vin, samt till parfym.



Liljekonvalj

Convallaria majalis

Vår Frus tårar

Liljekonvaljen blommar i maj som ansetts vara Marias månad. Blomkalkarna ser ut som tårar och blomman har därför kopplats till Maria, som den sörjande modern vid Jesus kors.

Men blomman sprider också en doft av renhet och friskhet och det heliga har förknippats med väldoft. Hälsa och friskhet doftade gott, medan ohälsa, sjukdom och död hörde samman med stank. Därför har jungfru Maria liknats vid en gulddosa fylld med vällukt och ett kryddskrin med de dyrbaraste kryddor. Jungfru Maria har även beskrivits som ett välförsett apotek.

I Medelhavstrakter är det rosmarin som främst kopplats samman med detta. Men här i Norden har man istället framhållit andra örter, och då inte minst liljekonvaljen, som Marias väldoftande blomma.



Vårlök

Gagea lutea

Vårfrudagslök

Vårlök kan i södra Sverige blomma kring Marie bebådelsedag 25 mars. I Norge kallas den för

Gullstjerne. Den gyllene stjärnan är en gammal och spridd omskrivning för Maria.



Morgonsstjärna

Ornithogalum umbellatum

Våfferdagslök, Vårfrulilja

Morgonsstjärna har liksom vårlöken stjärnlika blommor, men morgonsstjärnan blommar betydligt senare, i maj.

En släkting till morgonsstjärnan, Betlehems stjärna, växer vilt på Samariens kullar.

Under medeltiden ansågs jungfru Maria vara både morgonsstjärnan och havets stjärna och besjöngs som den som genom stjärnorna visade vägen för de som farit vilse. Redan på 1200-talet finns Maria avbildad med en stjärna antingen på axeln eller vid doket.



Snödroppe *Galanthus*

Snödroppe har många namn med Mariaanknytning runt om i Europa; i Tyskland, *Marienzänchen*, i Danmark, *Kyndelsmisselilje*, i England *Our Lady's bell*.

I katolska kyrkan har snödroppar använts som alttarblomma på Kyndelsmäss. När Mariabilderna burits ut i helig tradition har snödroppen intagit Marias plats på altaret. En legend säger att snödroppar växte upp i Marias spår när hon första gången vandrade med Jesus till templet. En annan legend säger att en ängel lät snöflingor förvandlas till snödroppar för att trösta den gråtande Eva när hon och Adam körts ut ur paradiset.



Snöklocka *Leucojum* *Klosterlilja*

Snöklocka eller klosterlilja liknar snödroppen, men är större och har en öppen kalk med sex lika stora kronblad, var och en med en ljusgrön fläck. Den kommer från Centraleuropa och kan ha funnits i Norden sedan 1300-talet.

Birgittinernunnorna har odlat den vid sina kloster och den växer i mängder i Vadstena där den förvildats. I Danmark kopplas blomman ihop med den heliga Dorothea. I en tysk målning, "Paradisträdgården" från 1400-talet, avbildas Dorothea i paradiset tillsammans med Maria och en ängel och flera helgon. De läser, spelar musik och ser ut att ha trevligt. Dorothea plockar körsbär från Livets träd. Där finns konstiga djur och småfåglar och hela trädgårdens mark är full av Mariablomster som gullvivor, liljekonvalj, iris, madonnaliljor och så snöklockorna.



En *Juniper communis*

En har i flera europeiska länder knutits till jungfru Maria. Hon kunde bära en enriskrans runt huvudet, en symbol för evigheten enligt tysk tradition. Ett folkligt poem från Tyskland berättar hur Maria planterat enens frö.

En nordisk legend berättar att Maria tecknat bären med korstecken. I Västergötland ansågs enen vara ett heligt träd. En finländsk legend berättar om flykten till Egypten där den heliga familjen förföljdes av rövare. De tog skydd inne i en yvig enbuske som genast fick så mjuka barr att de inte skadade dem, och rövarena drog förbi. Då var de hungriga och bad enen om mat och fick dess

bär. Jesusbarnet välsignade enen och dess bär och gav vällukt åt dess kåda. Aldrig står enen utan bär, de gamla faller inte förrän de nya kommer, inte ens kölden skadar dem

Enen ansågs skydda mot ormbett. Man kunde enligt norsk folktro placera en kvist ene i varje kobås vid midsommartid, troligtvis som skydd för djuren.



Jungfrulin

Polygala vulgaris

Jungfru Marie lin, Jungfru Marie hamp, Vårfrulin

Jungfrulin är en låg ört i södra och mellersta Sverige, som växer på torr ängsmark eller öppen skogsmark.

Den liknar en linplanta i miniatyr och har därför fått lokala namn som anknyter till det. Lin hör till den kvinnliga sfären och blomman har sedan 1000-talet kopplats till Maria. I finska medeltida sånger spinner Maria blått garn som sträcker sig från jorden till himlen.

I läsningar mot sjukdom använde man sig av Marias namn. Genom att säga orden: "Maria spann" trodde man att smärta lindrades. Vid ormbett fanns en lokal ramsa som upptecknats i Töreboda genom en kvinna född på 1860-talet: "Rinn så långt som Maria spann, rinn så högt som Maria spann." Detta skulle man läsa tre gånger, tre torsdagskvällar i rad.

Jungfru Marie lin har associerats till fåglar genom det folkliga namnet fågelört. Blomman sägs likna en fågel. På nätterna sluts kronbladen som en fågel som faller in vingarna och på dagen öppnar de sig. I norra Dalsland kallas den gräsduvor. Det finns många legender om Maria och fåglar, särskilt duvan, svalan, lärkan och tranan. Även steglitsen som ansågs symbolisera uppståndelsen finns avbildad med Maria i konsten.

Jungfrulin har ansetts vara bra för korna att äta så att de skulle ge mycket mjölk. Man kunde också lägga den i mjölken för att den skulle bli tjock.



Gulmåra

Galium verum

Jungfru Marie sänghalm, Jungfru Marie sänggräs, Jungfru Marie vaggegräs. I Västergötland finns namnen baongaskit, vaggeshalm, pesseblomma.

Gulmåran växer ofta längs dikeskanterna och har Mariaväxtnamn som sträcker sig långt tillbaka i tiden, både i Sverige och i tyskspråkiga områden. Redan på åttahundratalet talas om Marias bäddstrå.

En släkting till gulmåran växer i Israel, som är betydligt vassare och stickigare. I Sverige finns en annan släkting, vitmåran, *Galium boreale*, som kallas Jungfru Marie täcke.

Blomman är knuten till legender. Det berättas att när Jesusbarnet skulle läggas i krubban fanns inget hö kvar för det hade djuren ätit upp. Istället bäddades Jesus ner i gulmåra, vilket skildrats i medeltida konst. Det finns också berättelser om att Maria själv ligger på en bädd av gulmåra, därför kallas den sänghalm och sänggräs.

Gulmåra har använts vid förlossningar och var på det sättet knutet till Maria. Den vanligaste förlossningsställningen i bondesamhället var att man låg på knä och under sig hade en bädd av halm och växter. Den vilade kvinnan på mellan värkarna och i den kunde barnet landa mjukt.

Gulmåran luktar gott av kumarin och har en lugnande effekt. Man har använt den inom folkmedicin som sammandragande och sårläkande. Den har ansetts befrämja fruktsamhet. För att öka möjligheterna till att få barn kunde man lägga ett kors av gulmåra under bolstret. Den har även använts som rengöringsmedel, mot ormbett, som blodstillande medel och vid ögonsmärter. Ur rotstammen kan man utvinna ett rött färgämne och ur blomman ett gult. Man har också använt den inom osttillverkning för både färg och smak.



Gullklöver

Trifolium agrarium

Jungfru Marias kronor, Jungfrukrona

Gullklöver är en ängs- och dikeskantsväxt som blommar med små gula blommor som sedan övergår i brunt. Blommorna påminner om gyllene kronor. Växten är kopplad till Maria som himladrottningens kyska krona. En tro som handlar om Maria som Kristi brud. Enligt gammal sed skulle bruden bära krona. Kronan markerade oskuld och fick inte bäras om man misstänkte att bruden var gravid. Även Mariabilderna i kyrkorummet pryddes ofta av kronor. Man kunde skänka en krona i silver eller annan metall till exempel vid ett barns död.



Kråkvicker

Vicia cracca

Jungfru Marie kardor

Kråkvicker är också en dikeskantsväxt. Det folkliga växtnamnet kommer troligen av växtsättet och bladen som liknar en kam.

Textilt kunnande som att karda, spinna, väva och sy hörde till det kvinnliga området. Det kopplas också till förkristen mytologi där gudinnorna kunde bestämma över framtiden och människors liv och död vid sländan och spinnrocken.

Även Maria sitter ofta sysselsatt med handarbete på tavlor som skildrar när ängeln Gabriel kommer vid bebådelsen. Hon kan hålla en slända eller ett broderi i handen och det finns ofta en korg med garn bredvid. Särskilt i öst-romersk konst framställs Maria gravid och spinnande.

I en legend om näktergalen berättas om hur Maria sitter och spinner medan hon sjunger vaggsånger för Jesus. Då dyker en liten fågel upp. När spinnrockens surrande överröstade sången, började Jesusbarnet gråta. Då sjöng fågeln för att trösta honom och jungfru Maria sa att fågeln hädanefter skulle få sjunga med hennes röst.

En annan legend berättar om hur Maria beskyller svalan för att ha stulit hennes röda silkesgarn och hennes guldsax. Då svarar svalan att det röda nystanet ska sitta i bringan och saxen i ändan på den som stulit den, och sedan den dagen har den ett rött märke i strupen och en saxformad stjärt.

I en tidig text från 100-talet e Kr berättas att Maria blev en av åtta rena jungfrur som utsågs att spinna och väva ett förhänge till templet. Det berättas att de spann gulltråd och lin, bomull och silke i purpurblått, scharlakansrött och äkta purpur. Denna berättelse har varit till inspiration för många konstnärer. Kvinnor har offrat hemtillverkade textilier till jungfru Maria ända in på 1800-talet.



Liten blåklocka

Campanula rotundifolia

Jungfru Marie fingerborg

Även den lilla blåklockan kopplas ihop med den kvinnliga sfär som rör handarbete och textilier genom att den liknar en fingerborg. Namnet går igen i flera språk som norska och engelska. Blåklockan blommar vid tiden för Marie besökelse i juli, dvs när Maria besöker sin släkting Elisabeth. En släkting, den tvååriga Mariaklockan, *Campanula medium*, har också fått Marias namn.

Blåklockan kan också liknas vid kyrkklockor. De var heliga och välsignade, invigda till tjänst. På medeltiden ringdes till vesper och då manades till bön, Ave Maria. Det finns klockor med inskriptioner som anknyter till Maria som t ex storklockan i Berg i Västergötland där det står skrivet: Hell dig skimrande morgonrodnad Maria. Därför kunde även kyrkklockor kallas Mariaklockor.



Oxtunga

Achusa officinalis

Jungfru Marias nyckelband

Namnet Jungfru Marias nyckelband är hämtat från Bohuslän och syftar på blomaxet som liknar ett hoprullat band. Blommorna är först rödfärgade men blir sedan blåa. Man har trätt blomkronorna på strå som böjts till små prydnader som kransar och kronor.

Det är en högväxt ört som kan sprida sig på banvallar och i grustag. Den är giftig men har använts i folkmedicinen som sammandragande medel. Roten innehåller ett rött färgämne som använts som smink, för att färga kinderna röda.



Mandelblom

Saxifraga granulata

Jungfru Marie potatis, Knölbräcka

Den lilla vita blomman doftar mandel framåt eftermiddagen vilket kanske gett den sitt namn.

Det roliga namnet Jungfru Marie potatis kommer från Dalsland och kan syfta på de små knöl- och groddknopparna som bildas vid stjälkbasen. Det finns många andra lokala namn på blomman, utan anknytning till Maria. Några är anisros, lärftsblomma, skärsöta och i Skaratrakten: "Mjölk och gröt".

Efter blomningen dör hela plantan och kvar finns bara groddknopparna. Den här vegetativa fortplantningen kan vara orsaken till att den kopplas till just jungfrun Maria, men det vet man inte säkert.

Blomman har använts i fosterdrivande syfte och för att få igång menstruation, troligtvis efter oönskad graviditet.



Käringtand

Lotus corniculatus

Jungfru Marias kängor

Käringtand växer allmänt på gräsmark och blommar större delen av sommaren. Den var en uppskattad foderväxt åt djur och hör på så sätt ihop med Maria som var kornas beskyddare. Växter som hjälpte korna att mjölka bra gavs ofta Marianamn. Ett folkligt namn är kosmör.

I Bohuslän har den kallats Jungfru Marie känglar (kängor). I Norge finns växtnamnen *Maries guld-töfler* och *Jungfru Marias guldsko*. Blommorna liknar små snibbskor som användes på medeltiden.

Käringtand har också kallats för gulhane, göksmör, jokamat, jökeros. Tidiga värväxter har ibland kallats olika göknamn, men den här blomma först i juni och därför får man hitta en annan förklaring. Växter med göknamn har ofta fått dem därför att växten har annorlunda formade rötter eller blommor som kan påminna om bröst eller genitalier och har därför ansetts kunna öka eller minska lusten. Det kan visa på att växten använts som botemedel för sjukdomar där. Käringtand har använts inom folkmedicinen som kramplösande och lugnande.

Källor:

Mariaväxter i folktron

Ritwa Herjulfsson

Skara stiftshistoriska sällskap

Bibliska trädgården

Susann Persson

Höllvikens församling

Historier om blommor

Sanna Töringe

Prisma förlag

Längtans blommor

Karin Berglund

Prisma förlag

